

Допустимість меж суддівського розсуду та дисциплінарна відповідальність

Автор: Берназюк Ян

Організація: Верховний Суд

Видання: Конституціоналіст · 2024

Дата публікації: 2024-04-22

Постійна адреса:

<https://constitutionalist.com.ua/dopustymist-mezh-suddivskoho-rozsudu-ta-dystsyplinarna-vidpovidalnist/>

Відомості про матеріал

НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ

Всеукраїнський семінар для суддів окружних адміністративних судів і

помічників суддів окружних та апеляційних адміністративних судів

“Суддівський розсуд в адміністративному процесі як необхідний інститут у демократичному суспільстві”

15 березня 2024 року

Ян БЕРНАЗЮК

суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду,

доктор юридичних наук, професор

Пов’язані поняття

- Незалежність (неупередженість) судді
- Суддівський розсуд v. свавільне рішення
- Дисциплінарне провадження (кваліфікаційне оцінювання)
- Ефективний захист
- Верховенство права
- Юридична визначеність та єдність практики
- Принцип законності та незастосування закону
- Принцип розподілу державної влади
- Принцип тлумачення закону на користь особи
- Аналогія закону та аналогія права
- Судовий активізм (судова правотворчість)
- Мотивованість
- Якість закону
- Формалізм (надмірний формалізм, надмірна гнучкість)
- Суд знає закон (*jura novit curia*) та вихід за межі позовних вимог
- Суспільні інтереси та національна безпека
- Довіра до суду

Конституція України

- ст. 126
- Незалежність судді гарантуються Конституцією і законами України.
- Вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється.
- Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

Запитання для обговорення

- Окрема думка – це право чи обов'язок судді?
- Які межі судового активізму?
- Які межі застосування судом принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі?
- Що означає принцип «суд знає закон»?
- Як сприймається стороннім спостерігачем судове рішення, в якому, наприклад, голоси суддів колегії розподілилися 11 проти 10 (10 суддів висловили окрему думку)?
- Які є законодавчі та сформовані практикою підстави для незастосування закону?

Незастосування закону

- 1. встановлення судом ознак неконституційності такого закону в цілому або окремих його положень (частина четверта статті 7 КАС України): якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії; у такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду України;
- 2. подолання судом встановлених колізій та застосування іншого акта вищої або такої ж юридичної сили (частина третя та п'ята статті 7 КАС України): у разі невідповідності правового акта Конституції України, закону України, міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або іншому правовому акту суд застосовує правовий акт, який має вищу юридичну силу, або положення відповідного міжнародного договору України; якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж ті, що встановлені законом, то застосовуються правила міжнародного договору України;
- 3. встановлення судом, що окремі положення закону не відповідають критерію «якість закону».
- Постанова Верховного Суду від 1 вересня 2022 року у справі № 380/10419/21

Аспекти, які варто враховувати приймаючи рішення у межах суддівського розсуду

- Мотивованість
- Добросовісність
- Баланс (пропорційність)
- Трискладовий тест вирішення публічно-правового спору передбачає, що суд, приймаючи рішення у межах суддівського розсуду (дискреції суду), перевіряє його на відповідність (несуперечність) принципам:
 - 1. Національної безпеки
 - 2. Суспільного інтересу

- 3. Ефективності захисту порушеного права особи.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

- ч. 1 ст. 6 Право на справедливий суд
- Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах (1) моралі, (2) громадського порядку чи (3) національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають (4) інтереси неповнолітніх або (5) захист приватного життя сторін, або - тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, - коли за особливих обставин публічність розгляду може (6) зашкодити інтересам правосуддя (prejudice the interests of justice).

Процесуальні рішення в суді касаційної інстанції

- Поновлення пропущеного процесуального строку
- Звільнення від сплати судового збору
- Відкриття касаційного провадження (малозначимі, спрощене, не підлягає оскарженню)
- Закриття касаційного провадження
- Зупинення виконання судового рішення
- Реагування на зловживання процесуальними правами
- Винесення окремої ухвали
- Перехід до розгляду справи в закритому судовому засіданні
- Допуск прокурора до процесу
- Встановлення судового контролю
- Перевірка повноважень представника
- Направлення справи на новий розгляд

Ухвала Верховного Суду від 10 жовтня 2024 року у справі №280/4284/22

- 1. Визнати поважними наведені ОСОБА_1 підстави пропуску строку та поновити строк на касаційне оскарження ухвали Третього апеляційного адміністративного суду від 12 липня 2023 року у справі №280/4284/22.
- 2. Звільнити ОСОБА_1 від сплати судового збору за подання касаційної скарги на ухвалу Третього апеляційного адміністративного суду від 12 липня 2023 року у справі №280/4284/22.
- 3. Відкрити касаційне провадження за касаційною скаргою ОСОБА_1 на ухвалу Третього апеляційного адміністративного суду від 12 липня 2023 року у справі №280/4284/22 за позовом ОСОБА_1 до Головного управління Пенсійного фонду в Запорізькій області, Головного управління Пенсійного фонду в Тернопільській області, Головного управління Пенсійного фонду в Рівненській області, Головного управління Пенсійного фонду в Полтавській області про визнання протиправними та скасування рішень, зобов'язання вчинити певні дії.

Кодекс адміністративного судочинства України

- ст. 245
- 3. У разі скасування НПА або індивідуального акта суд може зобов'язати суб'єкта владних повноважень вчинити необхідні дії з метою відновлення прав, свобод чи інтересів позивача, за захистом яких він звернувся до суду.

- 4. У випадку, визнання бездіяльності СПВ протиправною та зобов'язання вчинити певні дії, суд може зобов'язати відповідача - суб'єкта владних повноважень прийняти рішення на користь позивача, якщо для його прийняття виконано всі умови, визначені законом, і прийняття такого рішення не передбачає права суб'єкта владних повноважень діяти на власний розсуд.
- У випадку, якщо прийняття рішення на користь позивача передбачає право суб'єкта владних повноважень діяти на власний розсуд, суд зобов'язує суб'єкта владних повноважень вирішити питання, щодо якого звернувся позивач, з урахуванням його правової оцінки, наданої судом у рішенні.
- 5. Якщо судом визнано нормативно-правовий акт протиправним і нечинним повністю або в окремій частині і при цьому виявлено недостатню правову врегульованість відповідних публічно-правових відносин, яка може потягнути за собою порушення прав, свобод та інтересів невизначеного кола осіб, суд має право зобов'язати суб'єкта владних повноважень прийняти новий нормативно-правовий акт на заміну нормативно-правового акта, визнаного незаконним повністю або у відповідній частині.
- 6. У випадках, визначених у частинах третій - п'ятій цієї статті, суд може визначити відповідачу - суб'єкту владних повноважень розумний строк виконання рішення суду.

Кодекс адміністративного судочинства України

- ст. 266-1.6 Особливості провадження у справах щодо оскарження індивідуальних актів НБУ, ФГВФО, МФУ, НКЗЦПФР та рішень КМУ стосовно виведення банків з ринку
- Під час розгляду адміністративних таких справ суд використовує як підставу для власної оцінки та покладається на кількісні, якісні оцінки та висновки, зроблені НБУ, ФГВФО, МФУ, НКЗЦПФР та рішень КМУ, на підставі яких були прийняті відповідні рішення, крім випадків, якщо:
 - 1) оскаржуване рішення/акт прийнято з істотним порушенням встановленого порядку його прийняття (порушення, яке істотно вплинуло на результат оцінки);
 - 2) кількісні, якісні оцінки та висновки ґрунтуються на очевидно помилкових відомостях та/або не враховують суттєвих обставин (фактів), за умови врахування яких оскаржуване рішення/акт не могло бути прийнято;
 - 3) наявні очевидні розбіжності та/або логічні суперечності між кількісними, якісними оцінками та/або висновками;
 - 4) оскаржуване рішення/акт прийнято за відсутності повноважень або з використанням повноважень всупереч меті, з якою вони надані законом.

Кодекс адміністративного судочинства України

- ст. 266-1.9
- Визнання протиправним (незаконним) та скасування індивідуального акта/рішення, визначеного частиною першою цієї статті, або окремих його положень:
 - 1) не відновлює того становища банку, яке існувало до прийняття такого акта/рішення, включаючи правовий статус цього банку, та не відновлює становища/прав осіб, які були учасниками банку на момент прийняття такого акта/рішення;
 - 2) не може бути підставою для визнання недійсними, нечинними, протиправними та скасування будь-яких рішень, правочинів або інших дій/визнання протиправною бездіяльністю, прийнятих, вчинених або допущених у процедурі виведення неплатоспроможного банку з ринку/ліквідації банку;
 - 3) не породжує будь-яких прав осіб, які були учасниками банку на момент прийняття такого індивідуального акта/рішення, крім права на відшкодування заподіяної шкоди.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів»

- ст. 79.5

- Рішення Вищої ради правосуддя про відмову у внесенні Президентом України подання про призначення судді на посаду, про відмову у переведенні судді до іншого суду за результатами конкурсу може бути оскаржене та скасоване виключно з таких підстав:
- 1) склад Вищої ради правосуддя, який ухвалив відповідне рішення, не мав повноважень його ухвалювати;
- 2) рішення не підписано членом Вищої ради правосуддя, який брав участь у його ухваленні;
- 3) рішення не містить посилання на визначені законом підстави відмови у внесенні Президентом України подання про призначення судді на посаду, підстави відмови у переведенні судді до іншого суду за результатами конкурсу або не містить мотивів, з яких Вища рада правосуддя дійшла відповідного висновку.

Закон України «Про судоустрій і статус судді»

- ст. 88.3
- Рішення ВКС, ухвалене за результатами проведення кваліфікаційного оцінювання, може бути оскаржене та скасоване виключно з таких підстав:
- 1) склад членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, який провів кваліфікаційне оцінювання, не мав повноважень його проводити;
- 2) рішення не підписано будь-ким із складу членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, який провів кваліфікаційне оцінювання;
- 3) суддя (кандидат на посаду судді) не був належним чином повідомлений про проведення кваліфікаційного оцінювання - якщо було ухвалено рішення про непідтвердження здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді з підстав неявки для проходження кваліфікаційного оцінювання;
- 4) рішення не містить посилання на визначені законом підстави його ухвалення або мотивів, з яких Комісія дійшла відповідних висновків.

Закон України «Вищу раду правосуддя»

- ст. 52
- Рішення Вищої ради правосуддя, ухвалене за результатами розгляду скарги на рішення Дисциплінарної палати, може бути оскаржене та скасоване виключно з таких підстав:
- 1) склад Вищої ради правосуддя, який ухвалив відповідне рішення, не мав повноважень його ухвалювати;
- 2) рішення не підписано будь-ким із складу членів Вищої ради правосуддя, які брали участь у його ухваленні;
- 3) суддя не був належним чином повідомлений про засідання Вищої ради правосуддя - якщо було ухвалено будь-яке з рішень, визначених пунктами 2-5 частини десятої статті 51 цього Закону;
- 4) рішення не містить посилань на визначені законом підстави дисциплінарної відповідальності судді та мотиви, з яких Вища рада правосуддя дійшла відповідних висновків.
- У випадку скасування судом рішення Вищої ради правосуддя, ухваленого за результатами розгляду скарги на рішення Дисциплінарної палати, Вища рада правосуддя розглядає відповідну дисциплінарну справу повторно.

Закон України «Вищу раду правосуддя»

- Стаття 54. Оскарження рішення Вищої ради правосуддя, ухваленого за результатами розгляду скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора

- Стаття 57. Оскарження рішення Вищої ради правосуддя про звільнення судді з посади
- Стаття 65. Оскарження рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя чи рішення про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності
- Стаття 67. Оскарження рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя при проведенні кваліфікаційного оцінювання
- Стаття 69. Оскарження рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності
- Стаття 72. Оскарження рішення Вищої ради правосуддя про переведення судді

Мірошниченко А.М. Суддівський розсуд, судова помилка та суддівське свавілля (через призму юридичної відповідальності суддів): Київ : Юрінком Інтер, 2020. 120 с.

- Суддівський розсуд розглядається як суб'єктивний вибір одного з можливих варіантів у тлумаченні та застосуванні права та у встановленні фактів, що здійснюється суддею. Це не виключає існування інших підходів до визначення цього поняття.
- Варіанти тлумачення не можуть бути оцінені у площині «істинний-хибний». Обрання одного варіанту не означає, що він «правильний» або «істинний». Обрання такого варіанту підпорядковується певним, дуже суб'єктивним, критеріям або принципам, які спрощено можна описати вибором «кращого» (більш «розумного» і «справедливого») варіанту.
- Принцип, згідно з яким суддя, що добросовісно здійснює правосуддя, не повинен підлягати юридичній відповідальності, закріплений у загальновизнаних міжнародних стандартах у сфері судочинства.
- Відповідно до міжнародних стандартів у сфері судочинства, у разі виходу судді за межі допустимого суддівського розсуду можлива дисциплінарна (у разі грубої недбалості або злого умислу), цивільна (у разі злого умислу та, відповідно до деяких підходів, грубої недбалості) та кримінальна (у випадку злого умислу) відповідальність.

Мірошниченко А.М. Суддівський розсуд, судова помилка та суддівське свавілля (через призму юридичної відповідальності суддів): Київ : Юрінком Інтер, 2020. 120 с.

- 5. Суддівський розсуд підлягає не лише обмеженням, які позитивно передбачені законом, але також певним загальним правилам. Ці правила загалом можуть бути сформульовані наступним чином: (1) сфера суддівського розсуду поширюється на варіанти, які не сприймаються юридичною спільнотою як явно незаконні («неправильні»); (2) кожен суддя зобов'язаний обрати варіант, який він або вона вважає найкращим; (3) вибір не може бути випадковим чи свавільним і потребує пояснення.
- 6. Правило *sub judice* на даний час не є частиною позитивного регулювання. Воно не розширює імунітету, який надається судді при здійсненні суддівського розсуду.
- 7. Потреби у закріпленні у законі правила *sub judice* як загальної формули не існує. Натомість, міркування, які лежать в основі правила, повинні враховуватися при розгляді кожної конкретної справи з тим, щоб не справляти на суд невинуватого і надмірного тиску, який міг би непропорційно вплинути на його незалежність.
- 8. Принцип *res judicata* не надає судді будь-якого імунітету. Крім того, будь-які факти, встановлені у судовому рішенні, що не є змінені чи скасовані, не мають преюдиційного значення для органу, що вирішує питання про притягнення судді до відповідальності.

- 9Відмежування «грубої недбалості» від «звичайної» недбалості чи дій, вчинених добросовісно, є питанням практики, а не формулювання абстрактних формул. Перелік прикладів, в яких суддя був притягнутий до відповідальності за «грубу недбалість», буде набагато більш інформативним, ніж загальні дискусії щодо значення цього терміна.

Рішення ЄСПЛ у справі «ОВЧАРЕНКО ТА КОЛОС ПРОТИ УКРАЇНИ» (заяви № 27276/15 та 33692/15) - порушено статтю 8 та пункт 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з правом на вмотивоване рішення суду

- 95. У цій справі рішення про звільнення заявників ґрунтувалося виключно на статті 126 Конституції, яка передбачала, серед іншого, що у разі «порушення присяги» суддя буде звільнений з посади органом який обрав або призначив його або її. Ці правові підстави для втручання були дуже загальними і, якщо вони не були обмежені іншими застосовними положеннями та прецедентним правом, здавалося, надавали широкі повноваження національним органам влади.
- 96. Суд зазначає, що він уже розглядав аспект «якості закону» щодо законності санкцій, застосованих в Україні до суддів за «порушення присяги». У своєму рішенні у справі Олександра Волкова (заява № 21722/11; п.п. 174-182) він взяв до уваги наступні відповідні міркування:
- «174. Суд зазначає, що текст присяги судді надавав широкі повноваження щодо тлумачення злочину «порушення присяги». Нове законодавство тепер конкретно стосується зовнішніх елементів цього правопорушення (див. розділ 32 Закону про ВРЮ 1998 року зі змінами...). Хоча нове законодавство не поширювалося на справу заявника, важливо зазначити, що визначення «порушення присяги» в цьому розділі все ще надає дисциплінарному органу широкі дискреційні повноваження щодо цього питання (див. також відповідний витяг із висновку Венеціанська комісія...).

Рішення ЄСПЛ у справі «ОВЧАРЕНКО ТА КОЛОС ПРОТИ УКРАЇНИ» (заяви № 27276/15 та 33692/15) - порушено статтю 8 та пункт 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з правом на вмотивоване рішення суду

- 175. Однак Суд визнає, що в певних сферах може бути важко сформулювати закони з високою точністю і що певний ступінь гнучкості може бути навіть бажаним, щоб дати можливість національним судам розвивати закон у світлі їхньої оцінки того, які заходи є необхідними за конкретних обставин кожної справи (див. *Goodwin v. the United Kingdom*, 27 March 1996, § 33, Reports 1996 II). Логічним наслідком принципу загального застосування законів є те, що формулювання законів не завжди є точними. Необхідність уникати надмірної жорсткості та йти в ногу зі змінними обставинами означає, що багато законів неминуче сформульовані в термінах, які більшою чи меншою мірою є розпливчастими. Тлумачення та застосування таких законодавчих актів залежить від практики (див. *Gorzelik and Others v. Poland* [GC], № 44158/98, п. 64, ECHR 2004 I).
- 176. Ці кваліфікації, що накладають обмеження на вимогу точності статутів, особливо стосуються сфери дисциплінарного права. Дійсно, що стосується військової дисципліни, Суд постановив, що навряд чи буде можливим розробити правила, які б детально описували різні типи поведінки. Тому може знадобитися, щоб органи влади сформулювали такі правила ширше (див. *Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs і Gubi* проти Австрії, 19 грудня 1994 року, п. 31, серія A, № 302).

Постанова Верховного Суду від 25 жовтня 2022 року у справі № 200/13288/21

- Суд дійшов висновку, що позовна вимога про виплату допомоги по безробіттю у конкретно визначеному позивачем розмірі є передчасною, оскільки розрахунок спірної допомоги є виключною компетенцією відповідача, та для недопущення помилки при визначенні суми допомоги ефективним способом захисту прав позивача є саме зобов'язання відповідача здійснити перерахунок розміру допомоги з урахуванням заробітної плати за період, що був протиправно не включений центром зайнятості до розрахунку. При цьому, позивач не позбавлений права у випадку невідповідності суми перерахованої допомоги його очікуванням звернутись до суду із позовом.
- Суд, виходячи з положень частини першої статті 124 Конституції України, виконує виключно функцію правосуддя і є органом судової гілки влади, то, за загальним правилом, не має право перебирати на себе повноваження, виконання яких покладено законодавством на органи виконавчої влади, до якої відноситься і відповідач у цій справі; виключно за центрами зайнятості закріплені повноваження щодо призначення безробітним особам грошової допомоги по безробіттю, визначення її розміру та можливість перерахунку за певних обставин.

Постанови Верховного Суду від 25 жовтня 2022 року у справі № 200/13288/21, від 13 жовтня 2022 року у справі №380/13558/21, від 01 травня 2023 року у справі № 540/913/21, від 16 травня 2023 року у справі № 380/3195/22 та від 23 червня 2023 року у справі № 160/6214/21

- Дискреційними є такі повноваження, у межах яких норма права допускає кілька варіантів поведінки суб'єкта владних повноважень у кожній конкретній ситуації та встановлених обставинах справи, кожна з яких буде правомірною.
- Характерними ознаками адміністративного розсуду (дискреції) є:
 - 1) реалізація дискреційних повноважень має відповідати принципу верховенства права;
 - 2) їх здійснення можливе лише у разі відсутності єдиного можливого варіанту поведінки;
 - 3) суб'єкти владних повноважень мають можливість вибрати оптимальний варіант поведінки з метою врегулювання певного кола суспільних відносин;
 - 4.) суб'єкти управлінської діяльності застосовують адміністративний розсуд відповідно до належної мети, без наявності власної вигоди та впливу сторонніх факторів.

Постанови Верховного Суду від 25 жовтня 2022 року у справі № 200/13288/21, від 13 жовтня 2022 року у справі №380/13558/21, від 01 травня 2023 року у справі № 540/913/21, від 16 травня 2023 року у справі № 380/3195/22 та від 23 червня 2023 року у справі № 160/6214/21

- Відповідно до пункту 7 частини першої статті 2 Закону України «Про адміністративну процедуру» (набирає чинності 15 грудня 2023 року) дискреційне повноваження - повноваження, надане адміністративному органу законом, обирати один із можливих варіантів рішення відповідно до закону та мети, з якою таке повноваження надано.
- Частиною третьою статті 6 цього ж Закону визначено, що здійснення адміністративним органом дискреційного повноваження вважається законним у разі дотримання таких умов:
 - 1) дискреційне повноваження передбачено законом;
 - 2) дискреційне повноваження здійснюється у межах та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законом;
 - 3) правомірний вибір здійснено адміністративним органом для досягнення мети, з якою йому надано дискреційне повноваження, і відповідає принципам адміністративної процедури, визначеним цим Законом;

- 4) вибір рішення адміністративного органу здійснюється без відступлення від попередніх рішень, прийнятих тим самим адміністративним органом в однакових чи подібних справах, крім обґрунтованих випадків.

Використані джерела

- Берназюк Ян. Повідомлення (інформування) учасників справи як обов'язок суду забезпечити конституційні принципи рівності та змагальності (16.11.23) <http://nsj.gov.ua/ua/newsr/13-16-listopada-2023-r-programa-pidgotovki-ta-pidvishennya-rivnya-kvalifikatsii-za-standartizovanou-programou-pomichnikiv-suddi-v-gospodarskih-sudiv>
- Берназюк Ян. Конституційний принцип гласності судового процесу та особливості розгляду справ, які містять інформацію з обмеженим доступом (03.11.2023) <https://constitutionalist.com.ua/konstytutsijnij-pryntsyp-hlasnosti-sudovoho-protsesu-ta-osoblyvist-rozhljadu-sprav-iaki-mistiat-informatsiiu-z-obmezhenym-dostupom>
- Берназюк Ян. Право на справедливий суд та принцип правової визначеності: строки у справах про соціальний захист (28.07.2023) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/4_presentation_bernaziuk_social_terms_deadlines.pdf
- Берназюк Ян. Незастосування судом закону: між верховенством права та принципом розподілу державної влади (на прикладі захисту соціальних прав) (06.07.2023) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Nezastosuvannia_sudom_zakonu_Bernaziuk.pdf
- Берназюк Ян. Особливості застосування принципу національної безпеки в умовах воєнного стану в Україні» (26.04.2023) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_osobl_zastos_prun_nac_bezp.pdf
- Берназюк Ян. Принцип законності як один із елементів верховенства права: особливості застосування під час вирішення соціальних спорів (21.04.2023) [https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presentation_bernaziuk_effectivenii_zahist%20\(1\).pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presentation_bernaziuk_effectivenii_zahist%20(1).pdf)
- Берназюк Ян. Принцип рівності та заборони дискримінації під час вирішення приватно-правових та публічно-правих спорів (07.04.2023) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/bernaziuk_principle_of_equality_prohibition_of_discrimination.pdf
- Берназюк Ян. Принцип національної безпеки як підстава тимчасового обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану (ст. 64 Конституції України) та відступу від зобов'язань держави (ст. 15 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод) (08.02.2023) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/bernaziuk_vidstup_bezpeka.pdf
- Берназюк Ян. Судовий збір: між правом на доступ до правосуддя та принципом рівності усіх учасників судового процесу перед законом (26.01.2023) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Sud_zbir_dostyp_rivnist.pdf

Використані джерела

- 10. Берназюк Ян. Преюдиційність судового рішення в адміністративному судочинстві: між принципами правової визначеності та обов'язковості з'ясування всіх обставин справи (14.11.2022) <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1350158>
- 11. Берназюк Ян. Офіційне з'ясування всіх обставин у справі як спеціальний принцип адміністративного судочинства (14.10.2022) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_11_04_Bernazuk.pdf
- 12. Берназюк Ян. Застосування судами принципу національної безпеки: український та міжнародний аспект (16.08.2022) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_08_16_Bernazuk.pdf

- 13. Берназюк Ян. Інформація з обмеженим доступом та дотримання принципу змагальності у судовому процесі (25.11.2021) <http://nsj.gov.ua/ua/training/programi-pidgotovki-kiiv/25-listopada-2021-r-programa-treni-ngu-na-temu-pravo-na-informatsiuta-informatsiya-z-obmejenim-dostupom1>
- 14. Берназюк Ян. Категорія «якість закону» як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення (24.06.2021) <http://nsj.gov.ua/ua/news/verhovenstvo-prava>
- 15. Берназюк Ян. Особливості дотримання в адміністративному судочинстві принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами (23.04.2021) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Bernazuk_23_04_2021.pdf
- 16. Берназюк Ян. Зміни до Конституції України щодо правосуддя та нові підходи до застосування принципу обов'язковості виконання судового рішення під час вирішення публічно-правових спорів (01.12.2020) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/prezentacija_Bernazuk.pdf
- 17. Берназюк Ян. Застосування практики ЄСПЛ при тлумаченні принципів рівності та змагальності в адміністративному процесі (05.11.2019) <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/817702>

Використані джерела

- 18. Берназюк Ян. Ефективність виконання судового рішення: між принципами обов'язковості (виконуваності), правової визначеності (res judicata) та принципом пропорційності (збалансованості) <https://constitutionalist.com.ua/efektyvnist-vykonannia-sudovoho-rishennia-mizh-pryntsyypamy-obov-iazkovosti-v-ikonuvanosti-pravovoi-vyznachivosti-res-judicata-ta-pryntsyypom-proporsijnosti-zbalansovanosti>
- 19. Берназюк Ян. Верховенство права та принцип розподілу державної влади (на прикладі захисту соціальних прав) <https://constitutionalist.com.ua/verkhovenstvo-prava-ta-pryntsyyp-rozpodilu-derzhavnoi-vlady-na-prikladi-zakhystu-sotsialnykh-prav>
- 20. Берназюк Ян. Заборона дискримінації як конституційно-правовий принцип: поняття та особливості реалізації <https://constitutionalist.com.ua/zaborona-dyskryminatsii-iak-konstytutsijnno-pravovyj-pryntsyyp-poniat-ta-ta-osoblyvosti-realizatsii>
- 21. Берназюк Ян. Судовий збір: між правом на доступ до правосуддя та принципом рівності усіх учасників судового процесу <https://constitutionalist.com.ua/sudovyj-zbir-mizh-pravom-na-dostup-do-pravosu-ddia-ta-pryntsyypom-rivnosti-usikh-uchasnykiv-sudovoho-protsezu>
- 22. Берназюк Ян. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі: особливості адміністративного судочинства // <https://constitutionalist.com.ua/pryntsyyp-ofitsijnoho-z-iasuvannia-vsikh-obstavyn-u-spravi-osoblyvosti-administrativnoho-sudochynstva>
- 23. Берназюк Ян. Незастосування судом закону: між верховенством права та принципом розподілу державної влади (на прикладі захисту соціальних прав) // https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/kas_rish/Zbirnik_tez_6_konferen_6_07_2023.pdf
- 24. Берназюк Ян. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі: особливості адміністративного судочинства // <https://constitutionalist.com.ua/pryntsyyp-ofitsijnoho-z-iasuvannia-vsikh-obstavyn-u-spravi-osoblyvosti-administrativnoho-sudochynstva>
- 25. Берназюк Ян. Застосування принципу lex specialis при вирішенні колізій у законодавстві: аналіз судової практики // Слово Національної школи суддів України. 1-2 (38-39) 2022, С. 69-82. http://slovo.nsj.gov.ua/images/pdf/2022_1_2_38_39/Bernazyk.pdf
- 26. Берназюк Ян. Застосування принципу верховенства права (правовладдя) для вирішення колізій у законодавстві // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління expert: Paradigm of law and public administration № 4 (22) – серпень-вересень 2022 – С. 80-98. https://intellect.org.ua/wp-content/uploads/2022/09/expert_4_22_stattya_stefanchuk_fedorenko_yanchuk.pdf
- 27. Берназюк Ян. Принцип процесуальної економії як складова ефективності адміністративного судочинства // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління expert: Paradigm of law and

Використані джерела

- 28. Берназюк Ян. Принцип пропорційності у практиці Європейського суду з прав людини // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління expert: Paradigm of law and public administration № 6 (18) – грудня 2021 – С. 197-214 <https://maup.com.ua/assets/files/expert/18/14.pdf>
- 29. Берназюк Ян. Поняття та особливості принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2021. – Серія Право. – Випуск 66. – С. 135-141 https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/10/NVUzhNU_66.pdf
- 30. Берназюк Ян. Принцип належного урядування (good governance): національна та європейська судова практика // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2021. – Серія Право. – Випуск 64. – С. 189-197. http://visnyk-juris-uzhnu-uz.com/wp-content/uploads/2021/06/NVUzhNU_64.pdf
- 31. Берназюк Ян. Легітимні очікування (reasonable expectations) як складова принципу юридичної визначеності у вітчизняній та європейській судовій практиці // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – 2021, № 2 (94), С. 13-28 <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1359/1236>
- 32. Берназюк Ян. The principle of good governance: concept, content and values. Принцип належного урядування (good governance): поняття, зміст та значення // Visegrad Journal on Human Rights. 2021, № 2, С. 357-362. http://vjhr-journal.sk/wp-content/uploads/2021/06/VJNR_2_2021.pdf
- 33. Берназюк Ян. Принцип легітимних очікувань (legitimate expectations): поняття та зміст // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління expert: Paradigm of law and public administration № 3 (15) – червень 2021 – С. 147-162. <https://maup.com.ua/ua/ekspert/vypusky.html>
- 34. Берназюк Ян. Принцип рівності сторін у сучасній доктрині податкового права (на прикладі розгляду публічно-правових спорів) // Право України. – 2020. – № 4. – С. 57-71. https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_2020_4
- 35. Берназюк Ян. Конституційні гарантії реалізації в Україні принципу обов'язковості судового рішення (на прикладі вирішення публічно-правових спорів) <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1048627/> <https://sud.ua/ru/news/blog/188062-konstitutsiyni-garantiyi-realizatsiyi-v-ukrayini-printsipu-obovyazkovosti-sudovogo-rishennya-na-prikladi-virishennya-publichno-pravovikh-sporiv>
- 36. Берназюк Ян. Принцип змагальності судового процесу як складова права на справедливий судовий розгляд // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – Том 3 № 87 (2019). – С. 14-25. <http://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/376/331>

Використані джерела

- 37. Берназюк Ян. Категорія «якість закону» як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону <https://sud.ua/ru/news/blog/182593-kategoriya-yakist-zakonu-yak-skladova-printsipu-verkhovenstva-prava-ta-garantiya-zastosuvannya-sudom-naybilsh-spriyatlivogo-dlya-osobi-tlumachennya-zakonu>
- 38. Берназюк Ян. Нові підходи Верховного Суду до захисту права на пенсію громадян України, які проживають за її межами (між принципами законності та справедливості) <https://sud.ua/ru/news/blog/175514-novi-pidkhodi-verkhovnogo-sudu-do-zakhistu-prava-na-pensiyu-gromadyan-ukrayini-yaki-prozhivayut-za-yiyi-mezhami-mizh-printsipami-zakonnosti-ta-spravedlivosti>
- 39. Берназюк Ян. Мотивованість судового рішення як гарантія реалізації принципу верховенства права // Порівняльно-аналітичне право – електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – 2018. – № 5. – С. 18-22. http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/5_2018.pdf

- 40. Берназюк Ян. Конституційний принцип рівності та його особливості в адміністративному судочинстві <https://sud.ua/ru/news/blog/143839-konstitutsiyniy-prinsip-rivnosti-ta-yogo-osoblivosti-v-administrativnomu-sudochinstvi>
- 41. Берназюк Ян. Міжнародні стандарти дотримання принципу змагальності в судовому процесі <https://sud.ua/ru/news/blog/149910-mizhnarodni-standarti-dotrimannya-principu-zmagalnosti-v-sudovomu-protsesi>
- 42. Берназюк Ян. Поняття та критерії мотивованості судового рішення як однієї з гарантій дотримання судами принципу верховенства права <https://sud.ua/ru/news/blog/133015-ponyattya-ta-kriteriyi-motivovano-sti-sudovogo-rishennya-yak-odniyeyi-z-garantiy-dotrimannya-sudami-principu-verkhovenstva-prava>
- 43. Берназюк Ян. Строк звернення до суду як елемент принципу правової визначеності, практика ЄСПЛ <https://sud.ua/ru/news/blog/124382-strok-zvernennya-do-sudu-yak-element-principu-pravovoyi-viznachenosti-praktika-yespl>
- 44. Берназюк Ян. Розуміння принципів адміністративного судочинства в світлі його завдання та практики ЄСПЛ (23.11.23) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/principles_of_%20administrative_proceedings.pdf

Додаткові джерела

- [https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presentation_bernaziuk_effectivenii_zahist\(1\).pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presentation_bernaziuk_effectivenii_zahist(1).pdf)
- <http://nsj.gov.ua/ua/training/programi-pidgotovki-kiiv/25-listopada-2021-r-programa-treningu-na-temu-pravo-na-informatsiuta-informatsiya-z-obmejenim-dostupom1/>
- <http://nsj.gov.ua/ua/news/verhovenstvo-prava/>
- https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/principles_of_administrative_proceedings.pdf

Джерела та матеріали

1. Використані джерела. <http://nsj.gov.ua/ua/news/13-16-listopada-2023-r-programa-pidgotovki-ta-pidvishennya-rivnya-kvalifikatsii-za-standartizovanou-programou-pomichnikiv-suddiv-gospodarskih-sudiv>
2. Використані джерела. <https://constitutionalist.com.ua/konstytutsiyniy-pryntsyyp-hlasnosti-sudovoho-protsesu-ta-osoblyvist-rozhliad-u-sprav-iaki-mistiat-informatsiiu-z-obmezhenym-dostupom>
3. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/4_presentation_bernaziuk_social_terms_deadlines.pdf
4. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Nezastosuvannia_sudom_zakonu_Bernaziuk.pdf
5. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_osobl_zastos_prun_nac_bezp.pdf
6. Використані джерела. [https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presentation_bernaziuk_effectivenii_zahist%20\(1\).pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presentation_bernaziuk_effectivenii_zahist%20(1).pdf)
7. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/bernaziuk_principle_of_equality_prohibition_of_discrimination.pdf
8. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/bernaziuk_vidstup_bespeka.pdf
9. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Sud_zbir_dostyp_rivnist.pdf
10. Використані джерела. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1350158>
11. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_11_04_Bernazuk.pdf

12. Використані джерела.
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_08_16_Bernazuk.pdf
13. Використані джерела. <http://nsj.gov.ua/ua/training/programi-pidgotovki-kiiv/25-listopada-2021-r-programa-treningu-na-temu-pravo-na-informatsiuta-informatsiya-z-obmejenim-dostupom1>
14. Використані джерела. <http://nsj.gov.ua/ua/news/verhovenstvo-prava>
15. Використані джерела.
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Bernazuk_23_04_2021.pdf
16. Використані джерела.
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/prezentacija_Bernazuk.pdf
17. Використані джерела. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/817702>
18. Використані джерела. <https://constitutionalist.com.ua/efektyvnist-vykonannia-sudovoho-rishennia-mizh-pryntsypamy-obov-iazko-vosti-vykonuvanosti-pravovoi-vyznachenosti-res-judicata-ta-pryntsypom-proporsijnosti-zbalansovanosti>
19. Використані джерела.
<https://constitutionalist.com.ua/verkhovenstvo-prava-ta-pryntsyp-rozpodilu-derzhavnoi-vlady-na-prikladi-zakhystu-sotsialnykh-prav>
20. Використані джерела.
<https://constitutionalist.com.ua/zaborona-dyskryminatsii-iak-konstytutsijno-pravovij-pryntsyp-poniattia-ta-osoblyvosti-realizatsii>
21. Використані джерела. <https://constitutionalist.com.ua/sudovij-zbir-mizh-pravom-na-dostup-do-pravosuddia-ta-pryntsypom-rivnosti-usikh-uchasnykiv-sudovoho-protsesu>
22. Використані джерела. <https://constitutionalist.com.ua/pryntsyp-ofitsijnoho-z-iasuvannia-vsikh-obstavyn-u-spravi-osoblyvosti-administrativnoho-sudochynstva>
23. Використані джерела.
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/kas_rish/Zbirnik_tez_6_konferen_6_07_2023.pdf
24. Використані джерела. http://slovo.nsj.gov.ua/images/pdf/2022_1_2_38_39/Bernazyk.pdf
25. Використані джерела.
https://intellect.org.ua/wp-content/uploads/2022/09/expert_4_22_stattya_stefanchuk_fedorenko_yanchuk.pdf
26. Використані джерела. <https://maup.com.ua/assets/files/expert/21/10.pdf>
27. Використані джерела. <https://maup.com.ua/assets/files/expert/18/14.pdf>
28. Використані джерела. https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/10/NVUzhNU_66.pdf
29. Використані джерела. http://visnyk-juris-uzhnu-uz.com/wp-content/uploads/2021/06/NVUzhNU_64.pdf
30. Використані джерела. <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1359/1236>
31. Використані джерела. http://vjhr-journal.sk/wp-content/uploads/2021/06/VJNR_2_2021.pdf
32. Використані джерела. <https://maup.com.ua/ua/ekspert/vypusky.html>
33. Використані джерела. https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_2020_4
34. Використані джерела. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1048627/>
35. Використані джерела. <https://sud.ua/ru/news/blog/188062-konstitutsiyni-garantiyi-realizatsiyi-v-ukrayini-printsipu-obovyazkovosti-sudovogo-rishennya-na-prikladi-virishennya-publichno-pravovikh-sporiv>
36. Використані джерела. <http://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/376/331>
37. Використані джерела. <https://sud.ua/ru/news/blog/182593-kategoriya-yakist-zakonu-yak-skladova-printsipu-verkhovenstva-prava-ta-garantiya-zastosuvannya-sudom-naybilsh-spriyativnogo-dlya-osobi-tlumachennya-zakonu>
38. Використані джерела. <https://sud.ua/ru/news/blog/175514-novi-pidkhodi-verkhovnogo-sudu-do-zakhistu-prava-na-pensiyu-gromadyan-ukrayini-yaki-prozhivayut-za-yiyi-mezhami-mizh-printsipami-zakonnosti-ta-spravedlivosti>
39. Використані джерела. http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/5_2018.pdf
40. Використані джерела.
<https://sud.ua/ru/news/blog/143839-konstitutsiyniy-printsip-rivnosti-ta-yogo-osoblivosti-v-administrativnomu-sudochinstvi>
41. Використані джерела.
<https://sud.ua/ru/news/blog/149910-mizhnarodni-standarti-dotrimannya-printsipu-zmagalnosti-v-sudovomu-protsesi>
42. Використані джерела. <https://sud.ua/ru/news/blog/133015-ponyattya-ta-kriteriyi-motivovanosti-sudovogo-rishennya-yak-odniyeyi-z-garantiy-dotrimannya-sudami-printsipu-verkhovenstva-prava>

43. Використані джерела.
<https://sud.ua/ru/news/blog/124382-strok-zvernennya-do-sudu-yak-element-printsipu-pravovoyi-viznachenosti-praktika-yespl>
44. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/principles_of_%20administrative_proceedings.pdf
45. Додаткові джерела. [https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presentation_bernaziuk_effectivenii_zahist\(1\).pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presentation_bernaziuk_effectivenii_zahist(1).pdf)
46. Додаткові джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presentation_bernaziuk_effectivenii_zahist
47. Додаткові джерела. <http://nsj.gov.ua/ua/training/programi-pidgotovki-kiiv/25-listopada-2021-r-programa-treningu-na-temu-pravo-na-informatsiuta-informatsiya-z-obmejenim-dostupom1/>
48. Додаткові джерела. <http://nsj.gov.ua/ua/news/verhovenstvo-prava/>
49. Додаткові джерела.
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/principles_of_administrative_proceedings.pdf
50. Додаткові джерела.
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/principles_of_

Файли матеріалу

Оригінальний файл автора